

گزارش علمی

تیم حقوقی اندیشکده شفافیت برای ایران

سامانه شاخص حاکمیت قانون در پروژه عدالت جهانی

The World Justice Project (WJP) Rule of law Index

تهیه و تنظیم: امین پژمان

فروردین ۱۳۹۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسنامه اثر

شفافیت برای ایران	اندیشکده
گزارش علمی	نوع سند
ترویج و توسعه ادبیات تخصصی	توضیحات
سامانه شاخص حاکمیت قانون در پروژه عدالت جهانی (The World Justice Project (WJP) Rule of law Index)	عنوان سند
شاخص‌های حاکمیت قانون در پروژه عدالت جهانی چیست؟	سؤال اصلی
زیرشاخه‌های شاخص‌های اصلی چه مواردی هستند؟	سؤالات فرعی
حاکمیت قانون، پروژه عدالت جهانی، شاخص.	کلیدواژه‌ها
جامعه علمی، نخبگان و نهادهای مربوطه	مخاطب
آشنایی با تحولات روز دنیا	ضرورت
اندیشکده شفافیت برای ایران	به سفارش
امین پژمان	نویسنده
	ناظر کیفی محتوا
فروردین ۱۳۹۹	تاریخ تنظیم
۱۸	تعداد صفحات

سامانه شاخص حاکمیت قانون در پروژه عدالت جهانی

The World Justice Project (WJP) Rule of law Index

چکیده

سامانه شاخص حاکمیت قانون در پروژه عدالت جهانی The World Justice Project (WJP) Rule of law Index، با معرفی ۸ معیار اصلی و مجموعاً ۴۴ معیار و با استفاده از نهادهای مدنی و اشخاص حقیقی و حقوقی در سراسر جهان به بررسی و رصد «حاکمیت قانون»، در کشورهای مختلف دنیا می‌پردازد. این سامانه از دو روش (GPP) و (QRQ) برای دریافت اطلاعات و نظرسنجی استفاده می‌کند و کشورها را بر اساس این داده‌ها در رتبه‌بندی قرار می‌دهد. در این سامانه تمام داده‌های سایت به صورت فایل پی‌دی‌اف قابل بارگیری بوده و در کنار آن به آموزش و توسعه‌ی مفاهیم مربوط به حاکمیت قانون می‌پردازد. در این نوشتار تلاش شده است تا با استفاده از محتوای انتشار یافته در این سامانه با جزئیات آن آشنایی بیشتری حاصل شود.

شایان ذکر است، کشور ایران در این ترکیب از جایگاه ۱۰۹ در میان ۱۲۸ کشور مورد بررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه: حاکمیت قانون، پروژه عدالت جهانی، شاخص.

معرفی سامانه شاخص حاکمیت قانون در پروژه عدالت جهانی

The World Justice Project (WJP) Rule of Law Index، شاخص حاکمیت قانون پروژه عدالت جهانی، منبع اصلی جهان برای داده های اصلی و مستقل بر حاکمیت قانون است. شاخص اکنون با پوشش ۱۲۸ کشور و حوزه قضائی، به نظرسنجی های ملی از بیش از ۱۳۰۰۰ خانواده و ۴۰۰۰ پزشک و متخصص برای سنجش آنکه حاکمیت قانون در سراسر جهان چگونه تجربه و دریافت می شود متکی است.

حاکمیت قانون مؤثر، فساد را کاهش می دهد، با فقر و بیماری مبارزه می کند و از مردم در برابر بی-عدالتی های بزرگ و کوچک حفاظت می کند. این یک مبنای برای جوامع مبتنی بر عدالت، که منجر به فرصت و صلح که زیربنای توسعه، دولت پاسخگو و احترام به حقوق بنیادین است، خواهد شد. در این سامانه همچنین می توان بیشتر در مورد حاکمیت قانون آموخت. همچنین گزارش کامل شاخص حاکمیت قانون در سال ۲۰۲۰ را جستجو نموده که شامل دانلود فایل PDF، داده های بینش ها، روش شناسی و سایر موارد است.

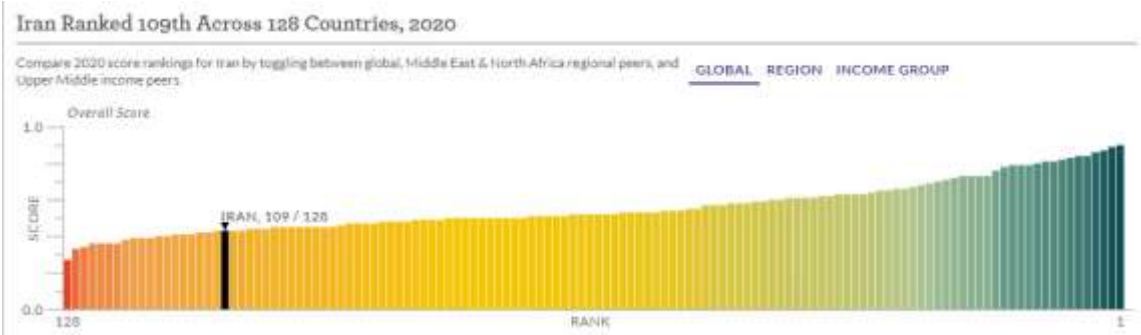
منابع و رتبه بندی ۸ معیار اصلی و ۴۴ معیار فرعی شاخص حاکمیت قانون WJP از دو منبع از داده ترسیم می شود که توسط این نهاد جمع آوری می شود:

- یک نظرسنجی جمعیت عمومی (GPP) که توسط شرکت های پیشروی نظرسنجی محلی انجام می شود. که از یک نمونه نماینده از هزار پاسخ دهنده در هر کشور یا هر حوزه قضائی استفاده می کنند.

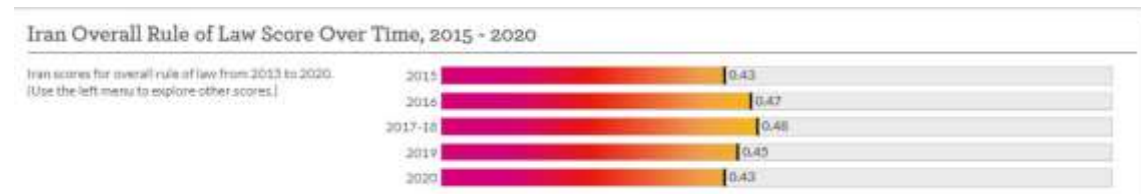
- پرسشنامه پاسخ دهندگان واجد شرایط (QRQ)، متشکل از سوالات بسته که توسط پزشکان قانونی، متخصصان و دانشگاهیان دارای تخصص های حقوق مدنی و حقوق تجارت، حقوق اساسی، آزادی های مدنی و حقوق جزا، قانون کار و بهداشت عمومی تکمیل شده است.

دانمارک، نروژ و فنلاند در رنکینگ ۲۰۲۰ در صدر لیست قرار دارند. در سرتاسر جهان تعداد بیشتری از کشورها نسبت به بهبود امتیاز کلی حاکمیت قانون برای سومین سال اجرای آن در حال کاهش هستند. کنگو، کامبوج و ونزوئلا پایین ترین امتیاز کلی حاکمیت قانون را دارا هستند که از سال ۲۰۱۹ ثابت است.

جمهوری اسلامی ایران در این ترکیب در جایگاه ۱۰۹ جهانی از ۱۲۸ کشور بوده و در منطقه غرب آسیا (خاورمیانه) و شمال آفریقا جایگاه ۷ از کشور را داراست.

میزان تغییرات ایران در شش سال گذشته نیز بدین صورت است:

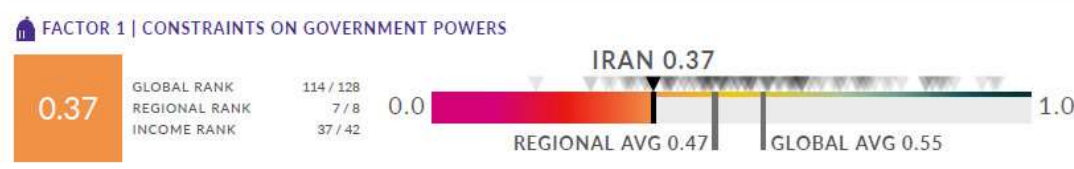

معیارهای حاکمیت قانون

در این سامانه برای حاکمیت قانون ۸ معیار اصلی بیان شده است که هر کدام دارای زیرمعیارهایی هستند:

۱- محدودیت‌های قدرت دولت: این فاکتور از شاخص حاکمیت قانون WJP می‌سنجد که حاکمان تا چه اندازه قانون را رعایت نموده و مقید به آن هستند. این شامل وسایل، اعم از قانون اساسی و نهادی است که به موجب آن اختیارات دولت، مقامات و نمایندگان آنها محدود شده و مطابق آن در ذیل قانون پاسخگو هستند. همچنین شامل بررسی‌های غیردولتی در مورد قدرت دولت مانند مطبوعات مستقل و آزاد است.

- ۱-۱- قدرت دولت به صورت اثربخش توسط قوه مقننه محدود شده باشد: آیا نهادهای قانونگذار و قوه مقننه در عمل از توانایی کافی برای بررسی‌های مؤثر و نظارت برخوردار است؟
- ۱-۲- قدرت دولت به صورت اثربخش توسط قوه قضائیه محدود شده باشد: آیا قوه قضائیه از استقلال برخوردار است و در عمل امکان کنترل دولت را دارد؟
- ۱-۳- قدرت دولت به صورت اثربخش توسط حسابرسی و بررسی‌های مستقل محدود شده باشد: آیا نهادهای ناظر و حسابرسان و نیز آژانس‌های ملی آمبودزمان (امین مردم) حقوق بشر، استقلال کافی و توانایی اعمال مؤثر بررسی و نظارت بر دولت را دارند؟
- ۱-۴- مقامات دولتی مصونیت از سوءرفتار و جرایم نداشته باشند و تنبیه شوند: آیا مقامات دولتی در قوه مجریه، مقننه، قضائیه و پلیس تحت تعقب، پیگرد قانونی و مجازات به دلیل سوءرفتار در جایگاه رسمی و نیز دیگر تخلفات قرار می‌گیرند؟
- ۱-۵- قدرت دولت مورد بررسی‌های غیردولتی واقع شود: آیا یک رسانه مستقل، نهادهای مدنی اجتماعی، احزاب سیاسی و افراد از آزادی برای گزارش و نظردهی بر سیاست‌های دولت بدون ترس از تلافی هستند؟
- ۱-۶- انتقال قدرت بر حسب قانون است: آیا مقامات دولت بر طبق قوانین و رویه‌های مندرج در قانون اساسی انتخاب و انتصاب می‌شوند؟ نیز در جاهایی که انتخابات برگزار می‌شود، سلامت روند انتخابات از جمله دسترسی به برگه رأی، عدم وجود ارباب و همچنین نظارت عمومی بر نتایج انتخابات مورد سنجش واقع می‌شود.
- بررسی عامل «محدودیت‌های قدرت دولت» به طور کلی برای جمهوری اسلامی ایران، در تصویر زیر قابل مشاهده است.

- ۲- عدم وجود فساد: این فاکتور وجود فساد در دولت را می‌سنجد. این عامل، سه نوع فساد را مدنظر قرار می‌دهد: رشوه‌خواری، تأثیر نامناسب منافع عمومی یا خصوصی و سوء استفاده از

منابع مالی عمومی یا منابع دیگر. این سه گونه فساد با توجه به مقامات دولتی قوه مجریه، قوه قضائیه، ارتش و پلیس و قوه مقننه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۲- مقامات دولتی در قوه مجریه از مقام عمومی خود برای کسب خصوصی استفاده نکنند: میزان شیوع رشوه، پرداخت‌های غیررسمی و دیگر انگیزه‌ها در ارائه خدمات عمومی و اجرای مقررات را پیگیری می‌کند. همچنین این مسأله را بررسی می‌کند که آیا معاملات دولتی و قراردادهای کار عمومی طی یک روند مناقصه آزاد و رقابتی اعطا شده‌اند؟ و اینکه آیا مقامات دولتی در سطوح مختلف قوه مجریه از اختلاس بودجه‌های عمومی خودداری می‌کنند؟

۲-۲- مقامات دولتی در قوه قضائیه از مقام عمومی خود برای کسب خصوصی استفاده نکنند: آیا قضات و مقامات قضایی از درخواست و پذیرش رشوه برای انجام وظایف یا تسریع فرآیندها خودداری می‌کنند؟ و اینکه آیا قوه قضائیه و احکام قضائی عاری از تأثیرات ناشایست دولت، منافع خصوصی و سازمان‌های کیفری است؟

۳-۲- مقامات دولتی در پلیس و ارتش از مقام عمومی خود برای کسب خصوصی استفاده نکنند: آیا افسران پلیس و بازپرسان کیفری از درخواست و پذیرش رشوه برای انجام خدمات بنیادین پلیس و یا تحقیق در مورد جرائم خودداری می‌کنند؟ و اینکه آیا مقامات دولت در پلیس ارتش عاری از تأثیر نادرست منافع خصوصی یا سازمان‌های جنایتکار هستند؟

۴-۲- مقامات دولتی در قوه مقننه از مقام عمومی خود برای کسب خصوصی استفاده نکنند: آیا اعضای قوه مقننه از درخواست یا پذیرش رشوه یا دیگر انگیزه‌ها در ازای منافع سیاسی یا آرای مطلوب خود خودداری می‌کنند؟

بررسی عامل «عدم وجود فساد» به طور کلی برای جمهوری اسلامی ایران، در تصویر زیر قابل مشاهده است.

۳- دولت باز: این عامل، میزان باز بودن دولت را ارزیابی می‌کند که به معنای آن است که تا چه اندازه دولت اطلاعات را به اشتراک گذاشته و افراد را با در اختیار گذاشتن ابزار برای پاسخگویی

دولت توانمند می‌سازد و همچنین مشارکت شهروندان در بحث پیرامون خط مشی گذاری عمومی تقویت می‌کند. این عامل ارزیابی می‌کند که آیا قوانین مبنایی و اطلاعات مربوط به حقوق قانونی منتشر می‌شود و نیز کیفیت اطلاعات منتشرشده توسط دولت را می‌سنجد.

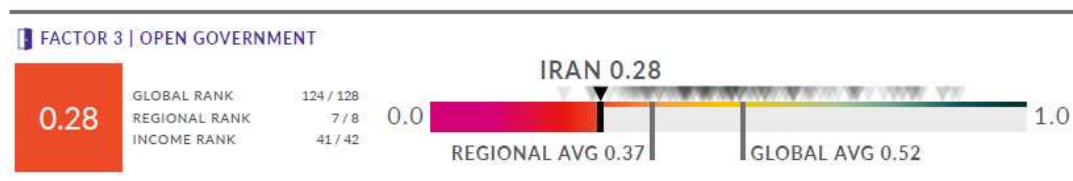
۱-۳- انتشار قوانین و داده‌های دولتی: آیا قوانین مبنایی و اطلاعات مربوط به حقوق قانونی به زبان ساده، به همه‌ی زبان‌ها و در دسترس عموم است؟ این معیار همچنین کیفیت و دسترسی اطلاعات منتشرشده توسط دولت را -چه به صورت چاپی و چه به صورت برخط- می‌سنجد. و اینکه آیا مقررات اداری، پیش‌نویس قوانین و تصمیمات دادگاه‌های عالی، به موقع در دستر عموم قرار می‌گیرد یا نه؟

۲-۳- حق بر کسب اطلاع: آیا درخواست‌ها برای اطلاعات، که توسط یک سازمان دولتی برگزار می‌شود، اعطا می‌شود؟ به فرض آنکه در این اعطاء، اطلاعات ارائه‌شده مرتبط و کامل باشند و همچنین با قیمت منطقی و بدون نیاز به پرداخت رشوه ارائه بشوند، آیا در بازه‌ی زمانی معقول انجام می‌گیرد؟ آیا مردم از حق خود بر اطلاع داشتن آگاهند؟ و آیا سوابق مربوطه در صورت درخواست، در دسترس عموم است یا نه؟

۳-۳- مشارکت مدنی: اثربخشی سازوکارهای مشارکت مدنی از جمله حمایت از آزادی‌های عقیده و بیان، اجتماعات و تشکل و حق دادخواهی از دولت را می‌سنجد. همچنین در پی آن است که آیا مردم امکان ابراز نگرانی‌های مختلف خود را نزد مقامات دولت دارند یا خیر؟ و اینکه آیا مقامات دولتی اطلاعات و اعلانات کافی در باره تصمیمات مؤثر بر جامعه ارائه می‌دهند؟

۴-۳- سازوکارهای شکایت: ارزیابی می‌کند که آیا مردم قادر به ارائه‌ی شکایات مخصوص به دولت در مورد ارائه‌ی خدمات عمومی یا عملکرد مقامات دولتی در اجرای وظایف قانونی خود هستند؟ و اینکه مقامات دولتی در چنین شکایاتی چگونه پاسخگو خواهند بود.

بررسی عامل «دولت باز» به طور کلی برای جمهوری اسلامی ایران، در تصویر زیر قابل مشاهده است.

۴- حقوق بنیادین: عامل چهارم، اذعان می‌کند که نظام حقوقی اثباتی که در احترام به هسته‌ی حقوق بشر تحت لوای حقوق بین‌الملل شکست بخورد، در بهترین حالت (rule by law)^۱ است و شایسته‌ی (rule of law)^۲ خوانده شدن نیست. از آن جا که شاخص‌های بسیار دیگری وجود دارد که به حقوق بشر می‌پردازد به این خاطر که ارزیابی شاخص‌ها در خصوص تبعیت از تمام طیف وسیع حقوق غیر ممکن است، این عامل بر فهرست متعادل از حقوق متمرکز است که کاملاً تحت اعلامیه جهانی حقوق بشر بوده و بیشترین ارتباط را با نگرانی‌های حاکمیت قانون دارند.

۴-۱- رفتار برابر و عاری از تبعیض: آیا افراد از هرگونه تبعیض-مبتنی بر وضعیت اقتصادی-اجتماعی، جنسیت، قومیت، مذهب، منشأ ملی، گرایش جنسی، یا هویت جنسی- با توجه به خدمات عمومی، اشتغال، دادرسی و سیستم دادگستری آزاد و عاری‌اند؟

۴-۲- حق بر حیات و امنیت افراد به صورت اثربخش تضمین شده باشد: آیا پلیس در هنگام دستگیری و بازجویی، به مظنونان جنایتکار آسیب جسمی وارد می‌کند؟ آیا مخالفان سیاسی یا اهالی رسانه تحت جستجوی غیرمنطقی، دستگیری، بازداشت، حبس، تهدید، رفتارهای سوءاستفاده‌جویانه یا خشونت قرار می‌گیرند؟

۴-۳- ناظر به فرآیند حقوق و حق‌های متهمین: آیا حقوق اولیه و بنیادین مظنونین کیفری، از جمله پیش‌فرض بر بی‌گناهی (اصل براءت) و آزادی از دستگیری خودسرانه و بازداشت قبل از محاکمه، مورد احترام قرار می‌گیرد؟ آیا این مظنونین، قادر به دسترسی و به چالش کشیدن شواهد و مدارکی که علیه آنها استفاده شده هستند؟ آیا تحت رفتارهای سوءاستفاده-جویانه قرار می‌گیرند؟ آیا به آنها کمک‌های حقوقی کافی ارائه می‌شود؟ بعلاوه آنکه آیا حقوق مبنایی زندانیان پس از آنکه محکوم به جرم شدند مورد احترام واقع می‌شود؟

۴-۴- آزادی نظر و بیان به صورت اثربخش تضمین شده باشد: آیا رسانه مستقل، نهادهای مدنی اجتماعی، احزاب سیاسی و افراد آزادانه گزارش و نظر بر سیاستهای دولت ارائه می‌کنند بدون ترس از تلافی؟

^۱ حاکمیت به وسیله قانون

^۲ حاکمیت قانون

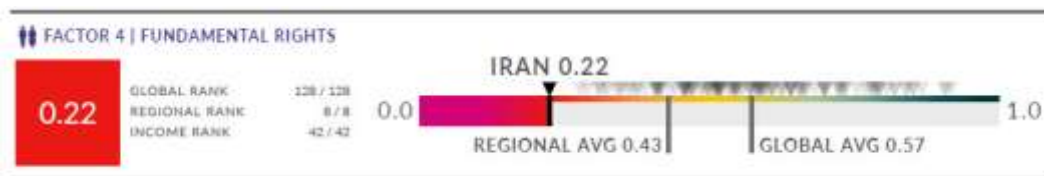
۴-۵- آزادی عقیده و مذهب به صورت اثربخش تضمین شده باشد: آیا پیروان مذاهب اقلیت می‌توانند آزادانه و علنی عبادت و آداب و رسوم دینی خود را انجام دهند؟ آیا کسانی که پیرو یک آئین نیستند از تسلیم شدن در برابر قوانین دینی محافظت می‌شوند؟

۴-۶- آزادی تعاملات اختیاری با حریم خصوصی به صورت اثربخش تضمین شده باشد: آیا پلیس یا سایر مقامات دولتی، جستجوهای فیزیکی را بدون هیچ ضمانتی انجام می‌دهند؟ یا ارتباطات الکترونیکی افراد خصوصی را بدون مجوز قضایی رهگیری می‌کنند؟

۴-۷- آزادی اجتماعات و تشکل به صورت اثربخش تضمین شده باشد: مردم بتوانند آزادانه در اجتماعات شرکت کنند، به سازمان‌های سیاسی بپیوندند، تظاهرات عمومی صلح‌آمیز برگزار کنند، دادخواست امضا کنند و اعتقاد خود علیه سیاست‌ها و اقدامات دولت نشان دهند بدون آنکه از تلافی ترسی داشته باشند.

۴-۸- حقوق بنیادین کار به صورت اثربخش تضمین شده باشد: اقدامات مؤثر در اجرای حقوق بنیادین کار از جمله آزادی اجتماع و حق بر معامله جمعی، عدم تبعیض در مورد اشتغال و آزادی از کار اجباری و کار کودکان.

بررسی عامل «حقوق بنیادین» به طور کلی برای جمهوری اسلامی ایران، در تصویر زیر قابل مشاهده است.

۵- نظم و امنیت: این عامل، ارزیابی می‌کند که یک جامعه چه مقدار امنیت اشخاص و اموال را تضمین می‌کند. امنیت یکی از جنبه‌های تعیین‌کننده‌ی هر جامعه‌ی حاکمیت قانون و عملکرد اساسی دولت است. همچنین یک پیش شرط است برای تحقق حقوق و آزادی‌هایی که حاکمیت قانون به دنبال پیشرفت آن است.

۵-۱- جرم به صورت اثربخش کنترل شده باشد: میزان شیوع جرایم رایج، از جمله قتل، آدم‌ربایی، سرقت و دزدی، سرقت مسلحانه و اخاذی و همچنین برداشت عمومی مردم از امنیت خود در جوامعشان لحاظ می‌شود.

۵-۲- تعارضات مدنی به صورت اثربخش محدود شده باشد: آیا مردم به طور مؤثر در

مقابل تعارضات مسلحانه و تروریسم محافظت می‌شوند؟

۵-۳- مردم به منظور حل مشکلات شخصی به خشونت متوسل نشوند: آیا مردم برای

حل و فصل اختلافات مدنی میان خود یا به دنبال جبران خسارت از دولت متوسل به ارباب یا

خشونت می‌شوند؟ آیا مردم از خشونت اوباش عاری‌اند؟

بررسی عامل «نظم و امنیت» به طور کلی برای جمهوری اسلامی ایران، در تصویر زیر قابل

مشاهده است.

۶- اجرای مقررات: عامل ششم به دنبال ارزیابی آن است که مقررات تا چه اندازه به طور عادلانه

و مؤثر اجرا و الزام می‌شود. مقررات چه از نظر قانونی و چه از نظر اداری، رفتارهای ساختاری

درون و بیرون از دولت را شامل می‌شود. این عامل ارزیابی نمی‌کند که دولت کدام فعالیت را

برای مقررہ گذاری انتخاب می‌کند و نیز اینکه چه میزان مقررات برای یک فعالیت خاص مناسب

است. بلکه صرفاً به بررسی نحوه اجرای الزام مقررات می‌پردازد.

۶-۱- مقررات دولتی به صورت اثربخش اجرا شوند: آیا مقررات دولتی مانند مقررات کار،

محیط زیست، سلامت عمومی تجاری و حمایت از مصرف‌کننده به طور مؤثر اجرا می‌شود؟

۶-۲- مقررات دولتی بدون تأثیرات نامناسب اعمال و اجرا شوند: آیا اجرای مقررات

منوط به اخذ رشوه یا تأثیرات ناشایست از منافع شخصی است؟ یا اینکه آیا خدمات عمومی

مانند صدور مجوز و جواز و مدیریت خدمات بهداشت عمومی بدون رشوه یا انگیزه‌های دیگر

باشد.

۶-۳- فرایندهای اداری بدون تأخیر بی‌دلیل انجام شوند: آیا مراحل اداری در سطح ملی

و محلی بدون تأخیر غیرمنطقی انجام می‌شود؟

۴-۶- به فرایندها در مراحل اداری احترام گذاشته می شود: آیا در مراحل اداری که توسط مقامات ملی و محلی در مسائلی مانند محیط زیست، مالیات و کار انجام می شود روند قانونی محترم شمرده می شود یا نه؟

۵-۶- دولت بدون فرایند قانونی و جبران کافی سلب مالکیت نکند: اینکه دولت به حقوق مالکیت مردم و شرکتها احترام می گذارد و از تصرف غیرقانونی دارایی های خصوصی خودداری می کند و در صورت سلب مالکیت قانونی، جبران کافی صورت می دهد.

بررسی عامل «اجرای مقررات» به طور کلی برای جمهوری اسلامی ایران، در تصویر زیر قابل مشاهده است.

۷- دادرسی مدنی: سنجش آنکه آیا افراد عادی می توانند شکایات خود را به طور مسالمت آمیز و مؤثر از طریق نظام دادرسی مدنی برطرف کنند یا نه دغدغه ای عامل هفتم است. این عامل مورد سنجش قرار می دهد که آیا دستگاه دادرسی مدنی قابل دسترسی و مقرون به صرفه و عاری از تبعیض فساد و سوءتأثیرات مقامات دولتی باشد. همچنین بررسی می کند که آیا روند دادرسی بدون تأخیر غیر منطقی صورت می پذیرد و آیا تصمیمات به طور مؤثر اجرا می شوند یا خیر. نیز میزان دسترسی، بی طرفی و اثربخشی سازوکارهای جایگزین حل اختلاف را بررسی می کند.

۷-۱- مردم می توانند به دادرسی مدنی دسترسی داشته و از عهده ی آن برآیند: میزان دسترسی و قیمت دادگاه های مدنی را می سنجد. از جمله اینکه آیا مردم از راهکارهای موجود آگاهند؟ می توانند به مشاوره و نمایندگی حقوقی دسترسی پیدا کرده و هزینه کنند؟ می توانند بدون تحمیل هزینه های غیرمنطقی، مواجهه با موانع غیرمنطقی رویه ای یا تجربه رویارویی با موانع جسمی یا زبانی، به نظام دادگاه دسترسی پیدا کنند.

۷-۲- دادرسی مدنی عاری از هرگونه تبعیض است: آیا نظام دادرسی مدنی در عمل بر اساس وضعیت اقتصادی- اجتماعی، جنسیت، قومیت، مذهب، منشأ ملی، تمایلات جنسی یا هویت جنسی تبعیض قائل است؟

۳-۷- دادرسی مدنی عاری از هر فسادی است: آیا نظام دادرسی مدنی از رشوه و تأثیرات

ناشایست منافع خصوصی در امان است؟

۴-۷- دادرسی مدنی عاری از هرگونه تأثیرات نامناسب دولت است آیا نظام دادرسی

مدنی از تأثیرات ناشایست دولتی یا سیاسی در امان است؟

۵-۷- دادرسی مدنی مورد تأخیر غیرمنطقی قرار نمی‌گیرد: آیا اقدامات اجرای دادرسی

مدنی و احکام بدون تأخیر غیرمنطقی انجام می‌شوند؟

۶-۷- دادرسی مدنی به صورت اثربخش اعمال می‌شود: اثربخشی و اجرای به موقع

تصمیمات و احکام دادرسی مدنی را در عمل ارزیابی می‌کند.

۷-۷- سازوکارهای جایگزین حل اختلاف در دسترس، بی طرف و اثربخش است: آیا

سازوکارهای جایگزین حل اختلاف (ADR)ها مقرون به صرفه، کارآمد، قابل اجرا و عاری از

فساد هستند؟

بررسی عامل «دادرسی مدنی» به طور کلی برای جمهوری اسلامی ایران، در تصویر زیر قابل

مشاهده است.

۸- دادرسی کیفری: مشخصاً این مورد نظام دادرسی کیفری را ارزیابی می‌کند. یک نظام دادرسی

کیفری مؤثر، جنبه کلیدی حاکمیت قانون است چراکه سازوکارهای متعارف برای جبران

شکایت و اقدام علیه افراد برای ارتکاب جرم علیه جامعه را تشکیل می‌دهد. یک ارزیابی از

دستیابی به دادرسی کیفری باید کل سیستم از جمله پلیس، وکلا، دادستانها، قضات و افسران

زندان را در نظر بگیرد.

۸-۱- نظام تحقیقات کیفری اثربخش است: آیا مرتکبین جنایات به طور مؤثر توقیف و

مجازات می‌شوند؟ آیا پلیس، بازپرس‌ها و دادرسان منابع کافی دارند؟ عاری از فساد بوده و

وظایف خود را با صلاحیت انجام می‌دهند؟

۸-۲- نظام قضاوت کیفری به هنگام و اثربخش است: آیا مرتکبین جرایم به طور مؤثر تحت پیگرد و مجازات قرار می‌گیرند؟ آیا قاضیان کیفری و دیگر مقامات قضایی صالح بوده و تصمیمات سریع اتخاذ می‌کنند؟

۸-۳- نظام تأدیبی اثر بخش و کاهش‌دهنده رفتارهای مجرمانه است: آیا نهادهای اصلاح‌کننده ایمن، مراقب حقوق زندانیان هستند و در جلوگیری از بازگشت به جرم مؤثرند؟

۸-۴- نظام کیفری بی‌طرف است: آیا پلیس و قضات کیفری بی‌طرف هستند؟ آیا آنها در عمل بر اساس وضعیت‌های اجتماعی-اقتصادی، جنیست، قومیت، مذهب، منشأ ملی، گرایش جنسی یا هویت جنسی تبعیض قائل می‌شوند؟

۸-۵- نظام کیفری عاری از فساد است: بررسی می‌کند که پلیس، دادستان‌ها و قضات عاری از رشوه‌خواری و تأثیرات نامناسب از سازمان‌های کیفری باشند.

۸-۶- نظام کیفری عاری از تأثیرات نامناسب دولت است: دادرسی کیفری باید مستقل از دولت و تأثیرات سیاسی باشد.

۸-۷- فرایند بر اساس قانون و حقوق متهم باشد: آیا حقوق مبنایی مظنونین کیفری محترم است؟ از جمله اصل بر بی‌گناهی، آزادی از دستگیری خودسرانه و بازداشت‌های غیرمعقول قبل از محاکمه. آیا مظنونین کیفری می‌توانند به شواهد و مدارک علیه خود دسترسی داشته و آن را به چالش بکشند؟ آیا مورد رفتارهای سوءاستفاده‌جویانه واقع می‌شوند؟ آیا از کمک‌های حقوق کافی برخوردارند؟ بعلاوه آنکه آیا حقوق اولیه زندانیان پس از محکومیت به جرم محترم واقع می‌شود؟

بررسی عامل «دادرسی کیفری» به طور کلی برای جمهوری اسلامی ایران، در تصویر زیر قابل مشاهده است.

FACTOR 8 | CRIMINAL JUSTICE

جمع بندی

سازمان پروژه عدالت جهانی (WJP)، سازمان مدنی اجتماعی بین‌المللی است که در راستای پیشرفت حاکمیت قانون در سراسر جهان می‌کوشد. تعریفی که این سازمان از حاکمیت قانون ارائه نموده است شامل شاخصه‌های زیر است:

- ۱- دولت و مقامات و مأموران آن تحت لوای قانون پاسخگو هستند.
- ۲- قوانین باید روشن، منتشرشده، باثبات و منصفانه باشند. و حافظ حقوق بنیادین از جمله امنیت اشخاص و مالکیت‌ها باشند.
- ۳- فرآیندی که طی آن قوانین، تصویب و اداره و اجرا می‌شوند قابل دسترس، کارآ و منصفانه است.
- ۴- عدالت به دست می‌آید با نمایندگان شایسته، اخلاقی و مستقل و بی طرفانی که به تعداد کافی وجود دارند، از منابع کافی برخوردارند و بازتاب‌دهنده چهره اجتماعی که به آن خدمت می‌کنند هستند.

دستیابی به چنین حکومتی با چنین مختصاتی از منظر این سازمان نیازمند ۴۴ عامل فرعی و ۸ عامل اصلی است که در متن این نوشتار برشمرده شد. اگرچه سازوکار کشف آن در کشورها به ویژه در کشور ایران محل تأمل است که مبدا تنها گروه‌های خاص، مرجع خبر و نظرسنجی این سازمان باشند لذا چندان با قطعیت نمی‌توان رتبه‌ها و امتیازات به دست‌آمده را دقیق دانست. از سویی ممکن است تفاوت‌های مبنایی در مفهوم و کارکرد معیارهای بیان‌شده، میان جمهوری اسلامی که بر پایه توحید بنا شده است و سایر کشورها که به اصول دیگر معتقدند به وجود بیاید. اما به هر حال این داده‌ها و تجربیات ارزشمند مطمئناً می‌تواند برای جمهوری اسلامی ایران نیز قابل بهره و استفاده باشد.

منابع

- 1- www.worldjusticeproject.org
- 2- https://en.wikipedia.org/wiki/World_Justice_Project

این سند با موضوع « بررسی سامانه شاخص حاکمیت قانون در پروژه عدالت جهانی (The World Justice Project (WJP) Rule of law Index) » و به سفارش «اندیشکده شفافیت برای ایران»، توسط تیم حقوقی اندیشکده شفافیت برای ایران در تاریخ ۱۳۹۹/۱/۲۰ تدوین شده است.

کلیه حقوق محفوظ است.

محل درج QR code